

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
„Európa és a magyarság a 18-20. században”
Doktori Program

Slachta Krisztina

A Stasi Magyarországon

Az egykori NDK Állambiztonsági Minisztérium
operatív csoportjának magyarországi tevékenysége,
együttműködés a magyar és a kelet-német
állambiztonsági szervek között,
1964-1989

című

Doktori értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Gyarmati György
egyetemi tanár

Pécs
2014

I. Témaválasztás, kérdésfeltevések és célkitűzések

Doktori dolgozatom a kelet-német állambiztonság,¹ a Stasi magyarországi tevékenységének, itt működő operatív csoportjának, valamint a magyar belügyi szervekkel való együttműködésének történetét dolgozza fel. A kutatás forrásbázisát a két érintett ország állambiztonsági szervei által keletkeztetett vonatkozó iratok² szisztematikus feldolgozása képezte. Az újonnan feltárt és elemzett levéltári iratok alapján a Stasi magyarországi jelenlétét két fő irány mentén követhetjük nyomon, ami két párhuzamos szálként jelenik meg a dolgozatban is. Egyrészt a két szerv alegységei közötti kölcsönös együttműködés fórumai tárulnak fel, melyek konkrét megállapodások alapján közös akciók, információcserék, technikai segítségnyújtások, tanulmányutak, valamint tapasztalatcserék formájában valósultak meg. A másik szál az együttműködés egy különleges formáját, mégpedig a keretmegállapodásokban csak utalások szintjén említett ún. operatív csoport egyre bővülő tevékenységét jeleníti meg. A Magyarországra kihelyezett kelet-német egység működése a gyakorlatban mind a magyar belügyi szervektől, mind pedig az együttműködésekben részt vevő többi MfS egységtől egyre függetlenebbé vált a kérdéses időszakban. Az eredeti kutatói kérdésből következett több további vizsgálati szempont is, melyek végigvonulnak a dolgozaton.

A Stasi által a baráti országokban működtetett operatív csoportok létrehozásának közvetlen előtörténete a Berlini Fal felépítése, 1961 augusztusa után kezdődött, magyarországi tevékenységük 1964 nyarán indult meg. Kutatásom kiindulópontja szerint a szocialista országokba, így a Magyarországra utazó kelet-németeket folyamatosan fokozott figyelem övezte a Stasi részéről, mivel az NDK vezetése és állambiztonsága szemében gyakorlatilag mindenkinek, aki egy nyugati országgal határos szocialista államba ment nyaralni, szándékában állhatott illegális határátlépést megkísérelni, azaz disszidálni is. A kelet-németek disszidálásának megakadályozására hozott intézkedések azonban egyidősek a 2. világháború utáni német megosztottság történetével, a magyar állambiztonságnak az idegenforgalom ellenőrzésére irányuló tevékenysége szintén korábbi időponttól értelmezhető, mely események dolgozatom témájának történeti előzményeit jelentik.

¹ A továbbiakban: MfS, Ministerium für Staatssicherheit, közkeletű nevén: Stasi.

² Az állambiztonsági iratokat a két ország tekintetében a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL), valamint a berlini Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik, Az Egykori NDK Állambiztonsági Szerveinek Iratait Kezelő Szövetségi Megbízott Hivatala (BStU) őrzi.

A kelet-német állambiztonsági szervek magyarországi jelenlétének vizsgálata során elengedhetetlen kérdés, hogy milyen jogi keretek között volt lehetséges, hogy egy baráti, ám mégis egy másik ország állambiztonsági szervei az ország területén jelen legyenek, és itt – az elfogást és őrizetbe vételt leszámítva – önálló állambiztonsági akciókat hajtsanak végre saját, vagy akár egy harmadik ország állampolgárai ellen? A két testvérszerv együttműködésének kereteit egyrészt a két állam között érvényben lévő, többször is megújított jogsegélyegyezmény, másrészt a két szerv között megkötött keretmegállapodások adták, amelyek a szocialista államok jogrendjét és joggyakorlatát tükrözték.

A téma német szakirodalma „meghosszabbított Falnak”³ nevezi azt a rendszert, amiben a Stasi figyelő tekintete egészen a Balatonig, sőt a bolgár tengerpartig terjedt, mivel az illegális határátlépések megkísérléséhez Magyarország, illetve minden, nyugati országgal határos állam, földrajzi helyzetéből adódóan is kitűnő lehetőséget jelentett. Az egykor Magyarországon működő operatív csoport tevékenységének teljeskörű feltárása azonban még nem történt meg, részeredményeket, illetve kutatásom kiindulópontját jelentik Monika Tantzschert munkái mellett Dalos György, Dunai Andrea és Jobst Ágnes publikációi.

A kelet-európai állambiztonsági szervek együttműködéseinek feltárása az állambiztonsági múlt megismerésének új irányát jelenti, mely területen részeredmények rendelkezésünkre állnak már (Baráth, Borchert, Bottoni, Herbstritt, Knabe, Tantzschert). A kelet-német és a magyar belügyi szervek együttműködése történetének a kutatható magyar és kelet-német levéltári források teljeskörű feltárásán és feldolgozásán alapuló, tudományos igényű, elemző bemutatása azonban mindeddig még nem történt meg, így kutatásom és az eredményeket összegző doktori disszertációm alap kutatásnak minősül mind a magyar, mind pedig a kelet-német állambiztonsági szervek történetének kutatásában.

Az operatív csoport közel három évtizedes történetét alapítása körülményeinek kezdeteitől, a két országban és a teljes keleti blokkban lezajló politikai átalakulásokig, 1989 őszéig mutatom be. Ekkor a kelet-európai rendszerváltásokkal együtt megnyíltak a határok nem csak a kelet-németek, de például a romániai menekültek előtt is, a lakosság állambiztonsági ellenőrzése pedig elveszítette addigi célját és értelmét: a szocialista diktatúrák belső és külső ellenségek elleni védelmét.

Munkám középpontjában a kelet-német állambiztonsági szervek Magyarországon tartózkodó operatív csoportjának története áll. Célom az volt, hogy az operatív csoport történetét ne csupán intézménytörténetként mutassam be, hanem az egység szervezeti

³ Tantzschert, Monika: Die verlängerte Mauer. Die Zusammenarbeit der Sicherheitsdienste der Warschauer-Pakt-Staaten bei der Verhinderung von „Republikflucht.” BStU, Berlin. 2001.

struktúráját, annak átalakulásait, személyi állományát, tevékenységét a magyarországi idegenforgalom történetének, a kelet- és nyugat-németek utazási szokásainak, életmódtörténeti jellegű változásainak keretébe ágyazva ismertessem. Az iratok alapján a Stasi – legalábbis a nyaralók számára többnyire – láthatatlan magyarországi jelenléte az érintettek, a megfigyelt nyaralók, a beszervezett besúgók szempontjából is megjelenik.

A közel öt éves kutatómunka során feltárt óriási iratmennyiség rendszerezése, az MfS magyarországi operatív csoportja történetének és az állambiztonsági együttműködés csomópontjainak kijelölése, a közel három évtizedes korszak belső cezúráinak felállítása jelentette a legnehezebb feladatot. A dolgozat szerkezete alapvetően az NDK Állambiztonsági Minisztérium magyarországi operatív csoportjának történetét követi. Az egyes fejezetek, valamint alfejezetek az operatív csoport történetének intézménytörténeti jellegű időhatárai alapján rajzolódnak ki, miközben a Stasi magyarországi jelenlétének keretet adó állambiztonsági együttműködés is folyamatosan a középpontban áll. Az operatív csoport magyarországi tevékenységét természetesen meghatározta a két Németország viszonyának alakulása, a magyarországi idegenforgalom és állambiztonsági ellenőrzésének enyhülése, azonban dolgozatom szerkezetét, az egyes fejezetek időhatárait és kereteit hangsúlyozottan az operatív csoport jól szakaszolható tevékenységének belső cezúrái alapján állapítottam meg. A dolgozat kronologikus fejezeteiben az operatív csoport magyarországi jelenléte áll a középpontban, az egység történetében szerepet játszó intézménytörténeti, vagy a két állambiztonsági szerv együttműködését fémjelző egyezmények, és a további szervezeti egységeket érintő együttműködések alapvetően a kihelyezett csoport szempontjából kaptak szerepet.

Az egykori NDK Állambiztonsági Minisztériuma és a magyar Belügyminisztérium állambiztonsági részlegei közötti együttműködés különböző területeinek kutatása az állambiztonsági szervek működése, átszervezéseinek története, a külső és belső ellenségképek meghatározása, illetve annak folyamatos módosulása, az együttműködések jogi alapjai, az idegenforgalom fejlődése mellett távolabbi, kül- és belpolitika-, diplomácia- és társadalomtörténeti aspektusokkal is szolgál.

A két állambiztonsági szerv együttműködésének történetében több, egymástól függetlennek tűnő tényező folyamatos változása és kölcsönhatása nyomán rajzolódnak ki az együttműködés fő csomópontjai. Munkám célja feltárni ennek az együttműködési kapcsolatnak a változó hangsúlyait, súlypontjait, érdekeit és ellenérdekeit. A Stasi magyarországi jelenlétének mozgatórugói és céljai a vizsgált korszakban egyre inkább különböztek, majd ellentétbe kerültek a magyar politikai átalakulások irányával, végül pedig a

magyar állambiztonság tevékenységével is. Az operatív csoport történetét a két belügyi szerv együttműködésének keretei között értelmezhetjük, ami a kelet-európai szocialista országok állambiztonsági szervei együttműködésének rendszerébe ágyazódik. Céлом ebben az értelmezési keretben elhelyezni a Magyarországra turistaként érkező kelet-német állampolgárok ellenőrzésére vonatkozó közös állambiztonsági tevékenységet, a két szerv közötti együttműködéseket.

Céлом, hogy az 1964-1989 között Magyarországon működő kelet-német állambiztonság operatív csoportjának történetét mindazon tényezők és körülmények keretébe ágyazva mutassam be, melyek meghatározták a két ország gazdasági és társadalmi körülményeit, illetve állampolgáraik utazási szokásait. Céлом nemcsak a két állambiztonsági szerv együttműködése intézménytörténetének elkészítése, hanem kísérletet teszek arra, hogy a belügyi szervek közös tevékenységének hatását, „hatékonyságát” a nyaralók, vagyis a hétköznapi élet szempontjából, alulnézetből is ábrázoljam. A fennmaradt iratok azonban ezt csak korlátozottan teszik lehetővé, mivel lényegesen több forrás vonatkozik az egység, a főállású állambiztonsági tisztek tevékenységére, mint a megfigyelt személyes sorsára, élettörténeteikre.

II. A doktori értekezés forrásbázisa és a feldolgozás módszertani kérdései

A kutatási eredményeim legnagyobb része a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában és a berlini BStU levéltárában őrzött releváns dokumentumok tanulmányozásán alapszik. A közel öt éves kutatómunka során összesen körülbelül 100.000 oldal levéltári iratot dolgoztam fel, ca. 10.000 oldal másolat és megszámlálhatatlan mennyiségű jegyzet készült, melyek a dolgozat fő bázisát adják. A két ország állambiztonsági iratait őrző levéltárak mellett kutattam a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Digitális Archívumában, az Open Society Archive-ban és annak Online Archívumában, valamint a berlini Szövetségi Levéltárban.

A kutatómunka során az ÁBTL-ben a BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának (BM NKO) NDK-val kapcsolatos iratait, a két Németország kapcsolatára vonatkozó – főként – hírszerzői jelentéseket, az 1989-es év Napi Operatív Információs Jelentéseit, a BM határőrizetre, idegenforgalomra, ki- és beutazások szabályozására vonatkozó parancsait, utasításait, munkaterveit, összefoglaló jelentéseit, valamint a téma szempontjából releváns munka-, vizsgálati és objektum-dossziékat dolgoztam fel.

A berlini Stasi-levéltárban tanulmányoztam az MfS magyarországi tevékenységére, a két állambiztonsági szerv együttműködésére vonatkozó iratokat, melyeket főként a VI. és a IX. Főosztály, a X. Osztály és a ZKG iratcsoportok őriznek. Míg a Stasi állományát, intézményi struktúráját és technikai felkészültségét tekintve sokak szerint a legjobb és – az ország lakosságszámához viszonyítva – a legnagyobb állambiztonsági szervezet volt a szocialista országok között, addig a magyar állambiztonság ebben a korszakban már „csak” a Belügyminisztériumba ágyazottan, az NDK-belihez képest sokkal kisebb létszámmal működött, és sokkal kevesebb embert tartott megfigyelése alatt. Mindezek a szervezeti, strukturális különbségek forrástani szempontból is alapvetően meghatározzák a két állambiztonsági szerv által keletkeztetett és jelenleg a levéltárakban található iratállományokat.

A Stasi működéséből és felépítéséből adódóan a már említetteken kívül nagyon kiterjedt azoknak az osztályoknak és alosztályoknak a köre, amelyek iratai között a kutatás során releváns dokumentumokat találtam. A 20. század második felének magyar történelmére vonatkozóan is korábban elképzelhetetlen mennyiségű levéltári forrással rendelkezünk, melynek jelentős része az egykori állambiztonsági szervek által keletkeztetett irat, azonban ehhez viszonyítva is többszörös mennyiségű, egészen pontosan 111 km-nyi levéltári irattal, állambiztonsági jellegű dokumentummal rendelkezik a BStU levéltára. Ebből a mennyiségi jellegű forrástani adottságból is következően a vonatkozó magyar iratállomány többszörösét, ca. 90.000 oldalnyi iratot tekintettem át Berlinben.

Az MfS egykori egységei közül a VI. Főosztály az idegenforgalom és az utazások ellenőrzésére specializálódott, az 1970-es átszervezés nyomán a magyarországi operatív csoport is ehhez az egységhez került. Ettől kezdve rengeteg releváns munkatervet, összefoglaló jelentést, iránymutatást, feljegyzést olvashatunk az állományban, amelyek a balatoni operatív csoport munkájának szervezésére és munkájának irányítására vonatkozó alapvető információkat tartalmaznak.

A magyar szervekkel való együttműködés iratainak másik jelentős lelőhelye a HA IX, vagyis a Vizsgálati Főosztály, mivel ezen az egységen keresztül zajlott az NDK-állampolgárokat érintő ügyek közös kivizsgálása, feldolgozása, illetve a Magyarországon elfogott kelet-németek átadása, majd ügyeik további vizsgálata. A „baráti országok állambiztonsági szerveivel való együttműködés” általános iratai, a munkaértekezletek előkészítései, munkatervei és beszámolóí pedig a magyar BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának megfelelő X. Osztály iratcsoportjában találhatóak.

A két baráti állambiztonsági szerv együttműködése és a Magyarországon tartózkodó MfS operatív csoport történetének legfőbb levéltári forrásai a jelenlétüket szabályozó állambiztonsági miniszteri parancsok és ahhoz kapcsolódó végrehajtási utasítások, az illetékes osztályok vezetőinek utasításai, valamint a magyar szervekkel folytatott folyamatos együttműködési tárgyalások jegyzőkönyvei és megállapodások dokumentumai. Tevékenységükről ezeken túl munkatervek, iktató- és leltárkönyvek, éves összefoglaló jelentések, fényképek, megfigyelési jegyzőkönyvek, valamint a nemhivatalos munkatársak, vagyis besúgók munka dossziéi tanúskodnak.

Az állambiztonsági szolgálatok iratai több jelentési szinten is értelmezhetők. Elsődleges jelentésükben egy-egy konkrét esetet írnak le, amelynek a szereplőit, helyszíneit, eseményeit ismerhetjük meg. Kirajzolódik ezen túl az állambiztonsági szolgálatok működésére, felépítésére, módszereire az eset vonatkozásában releváns ismeretanyag, a jelentések vizsgálhatók akár nyelvészeti szempontból is. Ezen jelentési szintek alatt találjuk meg a további szemantikai szinteket: minél több konkrét ügy iratainak megismerése során az elsődleges olvasat alatti szinten a hatalom eszközeként, szemeként és füleként működő állambiztonság struktúrája, működési mechanizmusa, gondolkodásmódja, ellenségképeinek változása tárul fel, és kirajzolódik a hatalom által az adott ország lakosságáról alkotott torz, a folyamatos megfigyelő szemüvegén – távcsövén – keresztül látott kép. A jelentések torz tükrében pedig feltárul a folyamatosan megfigyelt társadalom torzított emlékezete, többszörös tükrözésben megjelenik önmagáról alkotott képe, viszonya a hatalomhoz, a hatalmat a hétköznapi ember számára kézzelfoghatóvá tevő állambiztonsághoz és önmagához. A titkos munkatárs, a „besúgó” megfigyelője ugyan egy társadalomnak, egy kis közösségnek, de egyben tagja is annak, amit észrevesz és kiemel, az róla magáról is és a megfigyelt közösségről is egy pótolhatatlan forrásértékű pillanatfelvétel.

A dolgozat forrásbázisát képező iratok kategorizálása, keletkezésük ideje, a keletkeztető szervezeti egység feltárása, majd pedig az iratok tartalmi elemzése és összevetése révén lehetséges az állambiztonsági együttműködés csomópontjainak, illetve az operatív csoport közel három évtizedes története belső cezúráinak feltárása, melynek révén kialakul a dolgozat belső struktúrája. A Stasi operatív csoportjának, a két állambiztonsági szerv együttműködésének történetét az operatív csoport szervezettörténete, illetve tevékenységében feltárható csomópontok alapján három időbeli egységre tagolva, kronológikus rendben tárgyalom a dolgozatban, melyek időhatárait az operatív csoport történetének változásai, a szervezeti felépítésben, vagy működésük körülményeiben bekövetkezett változások jelölik ki.

A BStU levéltári kutatói szabályzata alapján anonimizálva adják ki a kutatás során kért másolatokat, illetve a tudományos publikációkban is tilos név szerint megnevezni a kelet-német állambiztonság látókörébe került személyeket, azaz az MfS áldozatait. Az ÁBTL állományában szereplő vizsgálati dossziék azonban már címükben is elárulják pl. a vizsgálati fogságba került NDK-állampolgárok nevét, így a pontos hivatkozással egyben megszegném a BStU szabályozását, és megsérteném az áldozatok információs kárpótláshoz való jogát. Ennek tükrében minden esetben – még a magyar ügyiratra való hivatkozás során is – csak rövidítve használom az érintett személy nevét, mivel a hivatkozott dosszié annak száma alapján minden esetben egyértelműen visszakereshető.

A kutatás és eredményeim publikálása során nem célozom egykori nem-hivatalos munkatársak, azaz ügynökök és besúgók leleplezésére, vagy akár egykori hivatásos állományba tartozók kilétének felfedését, mindezt csak oly mértékben teszem meg, amennyire az a konkrét történelmi kutatás, vagyis az MfS magyarországi operatív csoportja és a két állambiztonsági szerv együttműködése történetének feltárása szempontjából elengedhetetlen fontosságú. Egy esetben került elő a berlini levéltári állományban olyan dokumentum, mely egy, a magyar állambiztonsági szervek személyi állományába tartozó, majd a rendszerváltás nyomán ún. továbbszolgálóként az átalakuló Belügyminisztériumban továbbra is szolgálatot teljesítő főállású tisztre vonatkozott. A Magyarországon jelenleg érvényes jogi szabályozás figyelembe vételével az ő nevét is csak anonimizálva közlöm a dolgozatban.

A dolgozat elsősorban állambiztonsági levéltári iratok feldolgozásán alapszik, de nem lenne teljes az idegenforgalom és állambiztonság nemzetközi összefüggéseiről rajzolt kép, ha azok kiegészítéseként nem használnék fel további különféle forrásokat is. Kiemelten fontosak a korszak idegenforgalmára vonatkozó statisztikai adatok, az idegenforgalom révén be-, illetve kiutazó személyforgalom ellenőrzésére irányuló rendeletek és kétoldalú megállapodások, a két állambiztonsági szerv együttműködését meghatározó nemzetközi jogi szerződések, valamint a belügyi munkát, a munkatársak továbbképzését szolgáló korabeli publikációk, tankönyvek.

A kutatás során a legnagyobb nehézséget a statisztikai adatok összegyűjtése és összehasonlítása jelentette. A korabeli idegenforgalmi statisztikák rendelkezésünkre állnak ugyan, ám már ez esetben is megfigyelhető, hogy a két érintett ország idegenforgalmára vonatkozó, egymás tükörképét adó adatok sem egyeznek meg, sőt, a két állambiztonsági szerv turizmusra, határátlépő forgalomra vonatkozó adatai sok esetben eltérőek. Még nagyobb nehézséget okozott azonban az állambiztonsági tevékenységre, a vizsgálati osztályok hatáskörébe tartozó bűncselekményekre, átadott információkra, illetve a Magyarországon

elfogott kelet-német állampolgárokra vonatkozó számszerű információk összegyűjtése. Ugyan azt feltételeznénk, hogy a korabeli állambiztonsági tevékenységről maguk az érintett belügyi szervek rendelkeztek a legpontosabb információkkal, mégis, szinte minden iratban más-más adatok szerepelnek. Gyakran még ugyanazon jelentésben belül is más, ellentmondásos számokat találunk az egyik, majd egy másik lapon, ami különösen az információk precíz gyűjtése és tárolása tekintetében is hírhedt Stasi esetében meglepő. Több esetben egyáltalán nem volt lehetőség számszerű adatok kigyűjtésére, egy-egy összefoglaló jelentésben gyakran csak mozaikszerűen jelent meg egy-egy tematikus adat, azok pedig nem összehasonlítható kategóriákat alkalmaztak, vagy nem derült ki egyértelműen, hogy mit fednek le pontosan az adatok. A hiányos és nem következetes korabeli adatrögzítés és a gyakran töredékesen fennmaradt iratállomány következtében lehetetlen volt teljes, az egész korszakot lefedő idősoros statisztikai adatok összegyűjtése a kelet-német állambiztonság magyarországi tevékenységére vonatkozóan.

A rendelkezésre álló adatokat – éppen azok mozaik-jellege miatt – egy összefoglaló táblázatban rögzítettem, több kisebb, az összefüggésekből kiragadott információkat tartalmazó táblázat bemutatása helyett. Ily módon lehetővé válik a Magyarországra irányuló beutazó idegenforgalom adatainak tükrében vizsgálni a magyar határszakaszokon kelet-németek által megkísérelt, vagy sikeres tiltott határátlépésekre, és a közülük elfogottakra vonatkozó statisztikákat, illetve a Stasi magyarországi operatív csoportja tevékenységének és a két szerv együttműködésének számszerűsíthető adatait.

III. Az értekezés tudományos eredményei

Dolgozatomban a magyarországi operatív csoport történetének lehető legteljesebb feldolgozásával a „meghosszabbított Fal” rendszerének egy egységét, a három baráti, egykori szocialista országban, Csehszlovákiában, Bulgáriában és Magyarországon működő operatív csoportok egyike tevékenységének részletes, teljességre törekedő feltárását végeztem el, azok működésének teljes időszakára vonatkozóan 1964 és 1989 között.

- A kutatásom alapjait képező eddigi kutatási eredmények és a megvalósítandó célkitűzéseim tükrében az elkészült munka alapkutatási eredményeket jelent a magyar és a kelet-német állambiztonság történetének tudományos feldolgozásában. Az állambiztonsági múlt feltárásának új irányát jelentő, a kelet-európai állambiztonsági szervek együttműködéseinek rendszerét az egyes érintett országok levéltáraiban

kutatható iratokból megismerhető részinformációk, mozaikok összeillesztésével érhetjük el. Ehhez a hatalmas munkához az elkészült doktori disszertáció egy jelentős elemet tesz hozzá, és kiindulópontot nyújt további, az állambiztonsági együttműködések rendszerét feltáró kutatások számára.

- A szovjet blokk országai között minden bizonnyal a KGB rendelkezett a legtöbb kihelyezett operatív tiszttel a szovjet érdekszféra országaiban, ám tevékenységüket nem értelmezhetjük együttműködésnek, aktivitásukról valószínűleg a korabeli „partnereik” sem igen tudhattak részleteket, a téma kutathatósága pedig máig erősen korlátozott. A KGB ernyője alá tartozó állambiztonsági szervek közül a Stasi építette ki a korszakban a legkiterjedtebb állambiztonsági együttműködési hálózatot, melynek megítélése szempontjából fontos megkülönböztetnünk a valódi aktív, kétoldalú, két egyenrangú fél együttműködésén alapuló kooperációt egy irányító, utasításokat és parancsokat kiadó állambiztonsági szerv jelenlététől, melyet nem nevezhetünk a szó valódi értelmében együttműködésnek.

Kiemelt jelentőségű az a kérdés, hogy a baráti országok belügyi szerveinek együttműködései mennyiben Moszkva irányításával, vagy utasítására, vagy legalábbis mennyiben a KGB tudtával és védőernyője alatt folytak, vagy mennyiben tekinthetőek ezek egyéni kezdeményezéseknek és valódi bilaterális együttműködéseknek. A Stasi és a magyar belügy 1961 és 1989 közötti együttműködésének intenzív szakaszára vonatkozóan – a két szerv iratait őrző levéltárakban – nem találtam olyan dokumentumot, de még csak olyan jellegű utalást sem, melyek a két szerv közötti kooperáció KGB általi kezdeményezésére, irányítására, utasítására, vagy akár csak bátorítására, fellendítésére utaltak volna. Ennek fényében kijelenthetjük, hogy az ún. „meghosszabbított Fal” rendszerében működő operatív csoportok létrehozása és két és fél évtizedes működtetése kifejezetten kelet-berlini ötlet volt. Mivel ezen egységek fő feladata a saját állampolgáraik, mint turisták ellenőrzése, az ország akár kerülő úton történő végleges elhagyásának megakadályozása volt, ezek az operatív csoportok alapvetően még az MfS gyakorlatában is elkülönültek a többi szocialista ország fővárosában hírszerző jellegű feladatokkal megbízott egységektől, melyeket a magyar belügyi szóhasználatban hírszerző rezidentúraként ismerünk.

- A Stasi magyarországi operatív csoportjának tevékenysége nem csak a magyar állambiztonsággal folytatott – feltételezhetően – legintenzívebb együttműködés szempontjából érdemel kiemelt figyelmet, hanem abból az aspektusból is, hogy példa nélküli, hogy egy állam belbiztonsági szerve ilyen mértékben vonuljon külföldre,

mégpedig baráti országok területére, azzal a céllal, hogy ott saját, vagy egy harmadik ország állampolgárait figyelje meg, és ott nem hírszerző, vagy kémelhárító tevékenységet folytat.

- A kelet-német állambiztonság operatív csoportjai egyre önállóan dolgozhattak a baráti országokban – kivételt jelentett ez alól Románia és Jugoszlávia – ennek ellenére mindvégig aktív és valódi, bár egyre inkább a Stasi javára eltolódó arányú együttműködések látunk. A magyar belügyi szervek szempontjából vizsgálva ez a kelet-német kapcsolat volt a legintenzívebb az állambiztonsági együttműködések között annak ellenére, hogy a két szerv közötti kooperáció egyre asszimmetrikusabbá vált. Az együttműködés egyrészt mennyiségi, másrészt minőségi szempontból is eltorzult mértéket mutat: a teljes vizsgált korszakban egyre több a Stasi által a magyar szervek felé küldött információkérés. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a két szerv közötti együttműködések teljes spektruma is fokozódó aránytalanságokat mutat, ezen belül pedig egyre intenzívebbé, aktívabbá és professzionálisabbá vált a kelet-német állambiztonság magyarországi tevékenysége. A magyar állambiztonság szempontjából azonban valóban megalapozottan csak akkor válna lehetségessé az egyes társszervekkel való együttműködések súlyának a megítélése, ha az összes bilaterális jellegű állambiztonsági együttműködés szisztematikus történeti feldolgozása is megvalósulna a jövőben.
- A magyar és a kelet-német belügyi szervek együttműködésének története alapján véleményem szerint megkérdőjelezhető, hogy az 1960-as évek közepétől kezdődő korszakban is érvényes volt-e a blokkon belüli állambiztonsági kooperációk esetében az az axióma, miszerint minden kapcsolat, közös akció, közös tevékenység kizárólag Moszkva utasítására és a KGB aktív részvétele mellett valósulhatott meg. A két szerv kooperációinak ugyan csak egy-egy szeletét jelenti az egymással fenntartott kapcsolat, ám már jelen kutatás is felveti a teljes kelet-európai állambiztonsági együttműködési hálózatról eddig rendelkezésünkre álló eredmények újraértelmezésének, illetve átértékelésének lehetőségét.
- A magyarországi operatív csoport működése egy sajátos ívet követve rajzolódik ki a feltárt dokumentumok tükrében. Az 1964-ben megalakított egység tevékenységének első bő fél évtizedét a szezonális jelenlét és a magyar testvérszervvel fenntartott intenzív kapcsolat jellemezte. A magyar állambiztonság részéről ebben az időszakban kezdeményező és aktív támogatást élvezett a Stasi magyarországi tevékenysége során, gyakorlatilag ekkor beszélhetünk valódi kölcsönösségen alapuló együttműködésről a

kelet- és nyugat-német turisták magyarországi ellenőrzésében. A magyar állambiztonság gyakorlatában 1961-től kezdve születtek összefoglaló jelentések a külföldiek által elkövetett bűncselekményekről, ami egybecseng a Berliini Fal felépítésének hatásaival, azonban ezek a jelentések az 1970-es évtized elejére eltűnnek, hiányuk pedig utal a kelet-német kollégákkal való aktív együttműködés átalakulására is.

Az operatív csoport első éveiben a főállású tisztek ismeretlen terepen és a „meghosszabbított Fal” értelmében gyakorlatilag még ismeretlen feladatokat végezve dolgoztak Magyarország területén, így a gyakorlati munkában is rá voltak utalva a magyar kollégák segítségére. Ebben az időszakban az alapvetően véletlenszerűen a magyar, vagy a kelet-német szerv tudtára jutó német-német közös nyaralásokról, tervezett szökési kísérletekről, „embercsempész bandák” akcióiról igyekeztek információkat szerezni, vagyis alapvetően a tudomásukra jutó eseményekre reagálva. Az ily módon közösen megfigyelt esetekből vonták le aztán azokat a tapasztalatokat, melyek megalapozták az operatív csoportok későbbi, egyre jobban előkészített, egyre szisztematikusabb, és teljességre törekvő állambiztonsági ellenőrzést megvalósító munkáját.

- A kelet-német turisták ellenőrzésének feladatát ellátó operatív csoportok történetének legfontosabb fordulópontja az 1971-ben bekövetkezett átszervezés volt, amelynek következtében a kihelyezett egységek irányítása az újonnan kialakított VI. Főosztályhoz került. A Főosztály megalapítását az NDK-ba és az onnét kifelé irányuló megnövekedett mértékű utasforgalom ellenőrzésének intenzívebbé és teljeskörűvé tétele generálta, így a „meghosszabbított Fal” rendszerének tökéletesítését jelentette az operatív csoportok áthelyezése. Ettől kezdve jelent meg a kelet-német lakosság szökési terveinek szisztematikus felderítésére tett intézkedési tervek sorozata, a szezonálisan kihelyezett állambiztonsági munka professzionális tervezése és végrehajtása, ami a fennmaradt munkatervekben, összefoglaló jelentésekben is tükröződik.

Az operatív csoportok feladata az 1970-es évek első felében, a csoport munkájának professzionalizálódása nyomán egyre inkább az „ellenséges politikai-ideológiai diverzió” felderítésére irányult. Egyre több információ vonatkozott egyszerű – és valószínűleg valóban ártatlan – beszélgetésekre, kelet- és nyugat-németek között kialakuló kapcsolatokra, míg az adatok kisebb hányada utalt tervezett illegális határátlépési kísérletekre. A feldolgozott információk változásának

tendenciája mögött a nyaraló kelet-németek teljeskörű, „mindent lefedő” megfigyelésének megjelenését, az NDK határain belül már megvalósult struktúra kiterjesztését, a „meghosszabbított Fal” rendszerének gyakorlatban is kiteljesedő megjelenését láthatjuk.

- A feltárt levéltári iratok alapján nem volt lehetséges pontosan megállapítani azt az időpontot, amikortól kezdve az operatív csoport vezetője és közvetlen munkatársai, jellemzően összesen két-három hivatásos állambiztonsági tiszt, már egész évben Budapesten tartózkodott. 1975-ben tervezték, hogy az egység vezetője Siófok helyett Budapesten legyen a magyar szervekkel való könnyebb kapcsolattartás lehetősége miatt, ám ez a terv végül nem valósult meg, és nem is érintette volna a csoport magyarországi tartózkodásának időbeli kiterjesztését. Minden bizonnyal végül csak az 1980-as évek első felében következett be ez a változás, az évtized második felében keletkezett iratokban már evidenciaként kezelték, hogy az operatív csoport szezonálisan a Balatonhoz érkező tagjai a folyamatosan itt dolgozók tevékenységének kiegészítéseként végezték feladataikat.
- Hasonlóan töredékes maradt az egység mindenkori vezetőinek azonosítása: 1964 és 1968 között Fritz Busch vezette az operatív csoportot, 1969-ben Bodo Troschke, majd 1970-71 között Martin Riemer százados vette át az egység irányítását. Az 1970-es évek elejére vonatkozóan hiányosak az információk, 1973 és 1976 között Hans Deutscher vezette a csoportot, ám azt követően egészen az 1983-ig tartó időszakban nem ismert a vezető tiszt személye. 1983-tól több irat alapján is egyértelműen megállapítható, hogy Holger Baldauf, 1987-től pedig Heinz Weller irányította a Stasi magyarországi tevékenységét.
- Az operatív csoport tevékenységének professzionalizációjával módosult a két társszerv együttműködése is: a Stasi kihelyezett főállású tisztjei egyre kevésbé voltak rászorulva a magyar belügy segítségére, az egység tevékenysége egyre gördülékenyebbé, egyre szabadabbá és a magyar szervektől függetlenebbé vált az 1970-es évek folyamán. Ez a tendencia gyakorlatilag egészen a '80-as évek végéig tartott, a zavartalan együttműködést azonban magyar részről a turizmus ellenőrzésének átalakuló szempontrendszere, jellemzően enyhülő tendenciája, kelet-német részről viszont annak éppen egyre szigorúbb kontrolljának szándéka feszítette szét az évtized végére. Az NDK hivatalos képviselői és állambiztonsági tisztjei – a „meghosszabbított Fal” rendszerének megfelelően – gyakorlatilag minden magyar állampolgártól, de az idegenforgalomban dolgozó állami alkalmazottaktól mindenképpen elvárták, hogy a

szocialista országok közötti szolidaritás szellemében előtérbe helyezték a kelet- és nyugat-németek közötti találkozások lehetőségének megakadályozását, akár a turizmusból származó közvetlen gazdasági érdekekkel szemben is. Az idegenforgalom állambiztonsági ellenőrzésének utolsó szakaszában, az 1980-as években a magyar belügy figyelme azonban alapvetően a turizmussal kapcsolatos köztörvényes bűnügyek, lopások, csempészbandák, illetve a gazdasági jellegű bűncselekmények, valuta- és vámbüntettek felderítésére irányult.

- Az évtized végének, az 1989-es nyárnak legfontosabb kérdésévé a turistaként Magyarországra érkező kelet-németek ügye vált, akik a nyár végén egyre nagyobb tömegben tagadták meg a hazautazást, illetve maradtak itt megszakítva hazaútjukat. Az NDK számára létkérdés volt a határok garantált zárva tartása, a Berliini Fal, a belnémet határ léte és a „meghosszabbított Fal” rendszerének minél hatékonyabb működése. Ez a rendszer azonban nem létezhetett a többi szocialista ország pozitív, támogató hozzáállása nélkül, és nagyon rövid időn belül összeomlott, amint az egyik fontos elemet jelentő ország megtagadta a további együttműködést, vagyis kinyitotta nyugati határát a kelet-német állampolgárok számára.

A határnyitás és azt követő hónapok eseményeinek ismeretében már tudhatjuk, hogy a Stasi – a maga szempontjából – jól lokalizálta a „legveszélyesebb” területeket, azokat az NDK határain kívül lévő pontokat, ahol a kelet-németek kiemelten ki voltak téve a „nyugat-németek fellazító politikájának.” Amitől a legjobban félt és amit a legintenzívebben igyekezett ellenőrizni a kelet-német hatalom – nevezetesen állampolgárainak utazási szabadság utáni vágya – vált végül az NDK végzetévé. A „meghosszabbított Fal” rendszere mindaddig jól vizsgázott, amíg fizikai akadályként és az ország lakosságának elenyésző részét érintve kellett visszatartania a kelet-német határsértőket. Amint azonban egy rendszerszintű átalakulás és erodálódás következményeként tömegessé vált az áttelepülni szándékozók száma, és a nyugati média számára is napi szinten láthatóvá vált az emberek tiltakozása, már nem volt képes megakadályozni az elkerülhetlent.

- A kelet-német állambiztonság magyarországi jelenlétére vonatkozó utolsó nyomok egyben a magyar állambiztonság történetéhez, átalakulásának rekonstruálásához is adalékokkal szolgálnak. Konkrétan az operatív csoport megszüntetésére, vagy visszahívására vonatkozó utasítás vagy parancs nem maradt fenn a BStU iratállományában. 1989. november 9-én kelt az egység tevékenységére vonatkozó utolsó feljegyzés, ami az operatív csoport egyik tisztjének 1989. november 21. és 23.

közötti – minden bizonnyal utolsó – budapesti tartózkodására utal. Főleg a magyarországi változások ismeretében meglepő, hogy 1989. november 27. és december 1. között a Belügyminisztériumban még fogadták az AfNS⁴ néven már átalakulóban lévő Stasi két, egymástól függetlenül érkező delegációját, a két szerv közötti utolsó levélváltás pedig 1990. január 9-én, hat nappal a kelet-német állambiztonság kelet-berlini központjának megrohamozása előtt kelt.

- Az állambiztonsági iratokban szórványosan előforduló statisztikai adatok kinyerése és azok értelmezése, rendszerezése, összehasonlítása jelentette a legnehezebb feladatot, azonban egy, a teljes időszakot felölelő összegző adattábla lehetővé teszi az idegenforgalom és annak állambiztonsági ellenőrzése változásainak, tendenciáinak megragadását. Az adatok ily módon történő egymás mellé illesztésével a kelet- és egyben gyakorlatilag nyugat-német turisták magyarországi állambiztonsági megfigyelése az országba irányuló idegenforgalom növekvő mértékéhez viszonyítva értelmezhető. A sporadikus adatok is láthatóvá teszik a Stasi operatív csoportja személyi állományának bővülését, és egyre kiterjedtebb besúgó-hálózatát. Az állambiztonsági tevékenységre vonatkozó adatokat a beutazó idegenforgalom számaival párhuzamba állítva kirajzolódik, hogy a „meghosszabbított Fal” rendszerében működő operatív csoport egyre kisebb mértékben volt képes ellenőrzése alatt tartani az egyre növekvő mértékű magyarországi német-német idegenforgalmat.

A legteljesebb adatokat az 1970-72-es és az 1989-es évekre vonatkozóan sikerült összegyűjteni, így ezeket az éveket mint az operatív csoport professzionalizációjának kezdetét és tevékenységének végét összehasonlítva nyerhetünk képet a Magyarországra utazó németek állambiztonsági megfigyelésének számszerűsíthető mértékéről. 1970-től már minden évben több mint 6 millió látogató érkezett Magyarországra, ebben az évben pedig összesen 156 hivatalos és nem-hivatalos munkatárs végezte a közel fél millió német vendég nyaralásának ellenőrzését, vagyis minden állambiztonsági munkatársra több mint 3.000 fő megfigyelése jutott volna. Mindez még akkor is lehetetlen feladat volt, ha a beutazó idegenforgalmi adatok nemcsak a Balatonnál nyaraló turistákat, hanem rokonlátogatókat, vendégmunkásokat, hivatalos, szakmai kiküldetésben utazókat is lefedtek, tehát minden bizonnyal ennél jóval kevesebb lehetett a „valódi” nyaralók, és a német-német családi találkozás céljából Magyarországra látogatók száma.

⁴ Amt für Nationale Sicherheit, Nemzetbiztonsági Hivatal

1989-ben a tendenciózusan növekvő mértékű idegenforgalom révén már több mint 3 millió német vendég érkezett Magyarországra. Ebben az évben csak az operatív csoporthoz tartozó hivatásos, és az általuk kifejezetten a turizmus ellenőrzésére bevetett nem-hivatalos munkatársak száma ismert, összesen 25 fő végezte az összes német látogató állambiztonsági megfigyelését. Ekkor tehát több mint 120.000 németet kellett volna egy-egy hivatásos és nem-hivatalos Stasi-alkalmazottnak megfigyelése alatt tartania. A tiltott határátlépés kísérlete miatt eljárás alá vont, illetve a sikeres illegális határátlépést elkövető NDK-állampolgárok számát csak az év első felében, 1989. július 1-jéig rögzítették, ezt követően már robbanásszerű növekedés volt tapasztalható. Ha ezeket az adatokat is arányosítjuk az összes ide érkező kelet-német állampolgár számával, akkor kiderül, hogy a növekvő számok mellett a tiltott határátlépést elkövetők az összes vendég 3%-ét, míg a sikeres illegális határátlépők az 1%-ét jelentették.

A rendelkezésre álló adatok ilyen jellegű vizsgálata ugyan szinte semmitmondó és értelmezhetetlen értékeket eredményez, ám azt gondolom, hogy éppen az összes beutazó német vendég számának tükrében érzékelhető valódi súlyában a kelet-német állambiztonság magyarországi tevékenysége. Az iratokban megismert módszerek, a besúgóhálózat mértéke, a nem-hivatalos munkatársak percre pontos, precíz, már-már perverznek is nevezhető jelentései egy mindent tudni akaró és valóban mindent megfigyelő, mindent rögzítő állambiztonsági szerv képét rajzolja ki, ami még más baráti országok területére is követte állampolgárait – még azok nyaralása során is. A növekvő idegenforgalmi adatokkal összevetve azonban éppen ennek a vállalkozásnak a reménytelensége, már-már nevetségessége mutatkozik meg.

A kelet-európai országok állambiztonsági múltjának feltárása alapvető fontosságú ezen társadalmak sikeres átalakuláshoz. A szocialista-kommunista diktatúrák időszakának az állambiztonsági szervek tevékenysége, illetve a társadalmat átszövő jelenléte a legsúlyosabb terhe, melynek társadalmi szintű feldolgozása, a társadalom megtisztulása nem lehetséges a fennmaradt és kutatható iratok tudományos igényű feldolgozása és leírása, illetve a széles közönség elé tárása nélkül. Kutatási témám is bizonyítja, hogy mindehhez nem elegendő az adott ország iratállományát megismernünk és feldolgoznunk, országunk vonatkozásában más egykori szocialista diktatúrák állambiztonsági iratokat őrző levéltárában is találhatóak értékes dokumentumok.

IV. A doktori értekezés témájával kapcsolatos publikációk és konferencia-előadások

IV.1. Magyar nyelvű publikációk

- A Stasi iratok helye a német nemzeti emlékezetben. In: Horváth Sándor (Szerk.): Az ügynök arcai. Mindennapi kollaboráció és ügynökkérdés. Libri Kiadó, Budapest, 2014. p. 169-187.
- A Stasi operatív csoportja Magyarországon 1964-1989. In: Bánkuti Gábor, Baráth Magdolna, Rainer M. János (Szerk.): Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011. p. 101-112.
- Kádár-korszak, társadalmi átalakulás a Kádár-korszakban. In: Árkádia, Történelem oktatási portál, 4. Szám, 2011. Ősz.
http://arkadia.pt.e.hu/tortenelem/cikkek/kadar_korszak
- Állambiztonság és idegenforgalom a Balaton partján. Német-német találkozások 1961-1989 között Magyarországon. In: Gyarmati György (Szerk.): A Páneurópai Piknik és határáttörés húsz év távlatából, L'Harmattan Kiadó, Sopron - Budapest, 2010. p. 39-58.
- Az Aranypart aranykora. Idegenforgalom és településpolitika a Balaton partján 1956-1989 között. In: Fischer Ferenc, Hegedüs Katalin, Rab Virág (Szerk.): A történelem szálai. Tanulmánykötet Vonyó József 65. születésnapjára, PTE BTK TTI, Pécs, 2010. p. 433-442.
- A Stasi titkos balatoni útikönyve. In: Hornyák Árpád, Vitári Zsolt (Szerk.): Kutatási Füzetek 16. Idegen szemmel. Magyarságkép 19-20. századi útleírásokban, PTE BTK TTI, Pécs, 2010. p. 131-152.
- Magyarország-kép az IBUSZ kiadványaiban, 1956-1989. In: Hornyák Árpád, Vitári Zsolt (Szerk.): Kutatási Füzetek 16. Idegen szemmel. Magyarságkép 19-20. századi útleírásokban, PTE BTK TTI, Pécs, 2010. p. 273-293.
- A Magyar Népköztársaság és az egykori NDK állambiztonsági szervei közötti együttműködés jogi alapjai. In: Rab Virág, Schwarzwölder Ádám (Szerk.): 7. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia előadásai, PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2009. p. 307-315.
- Megfigyelt szabadság – a Balaton munka-dosszié. In: Lettre International. Európai kulturális folyóirat. 2009. ősz. 74. szám. p. 45-49.
- Ifjúsági divat, antidivat, szubkultúrák, ellenkultúra az NDK-ban az 1960-as, '70-es években. In: Bene Krisztián, Sarlós István, Vitári Zsolt (Szerk.): Kutatási füzetek 13. PTE BTK IDI, Európa és Magyarország a XIX-XX. században című történelem doktori programjának kiadványsorozata, PTE BTK IDI, Pécs, 2009. p. 209-226.

IV.2. Magyarországon megjelent idegen nyelvű publikációk

- State Security and Tourism on the shores of Lake Balaton. Germans to meet Germans in Hungary between 1961-1989. In: Gyarmati György (Szerk.): Prelude to Demolishing the Iron Curtain. Pan-European Picnic, Sopron 19 August 1989. L'Harmattan, Sopron MJV, ÁBTL, Sopron-Bp., 2012. p.47-64.
- Blindness of the Omniscient Intelligence Service. Stasi's operative group in Hungary and the Pan-European Picnic. In: Gyarmati György (Szerk.): Prelude to Demolishing the Iron Curtain. Pan-European Picnic, Sopron 19 August 1989. L'Harmattan, Sopron MJV, ÁBTL, Sopron-Bp., 2012. p.123-130.

IV.3. Külföldön megjelent publikációk

- Operatívna skupina Stasi v Mad'arsku a Paneurópsky piknik. Stretnutia Nemcov z Nemeckej demokratickej republiky a Nemeckej spolkovkej republiky pri jazere Balaton v Mad'arsku. Pamät Naroda, 2013/4. p. 40-53.
- Beobachtete Freiheit – Akte Balaton. In: Éva Karádi, Regine Möbius (Hrsg.): Die Wende Beginn am Balaton. Plötnner Verlag, Leipzig, 2010. p. 236-264.
- Megjelenés alatt: Überwachung ungarndeutscher 'Verwandtenbesucher' durch den ungarischen Staatssicherheitsdienst in den 1960er Jahren. In: Beer, Matthias (Hrsg.): Deutsche unter Beobachtung im Kalten Krieg, 1945-1990. Institut für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, Tübingen. 2014.

IV.4. Magyarországon magyar nyelven tartott konferencia-előadások

- A Stasi és Magyarország: a Stasi-iratok helye a német nemzeti emlékezetben. A kollaboráció és az ügynökkérdés tudományos kutatása c. konferencia, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2012.10.9.
- A Páneurópai Piknik a Stasi szemével. Magyar–osztrák együtt- és különélés a 20. századi Közép-Európában c. konferencia, Sopron Megyei Jogú Város, Sopron Múzeum, Sopron, 2011.10.11.
- Ifjúsági divat, antidivat, szubkultúrák, ellenkultúra az NDK-ban az 1960-as, '70-es években. Könnyűzene a Kádár-korszakban, Társadalomtörténeti nézőpontok c. konferencia, PTE BTK TTI Német Történelem és Kultúra Délkelet-Közép-Európában Alapítványi Tanszék, PTE Történészceh, Pécs, 2011. 11.08.
- Magyar-német kapcsolatok két titkosszolgálat nézőpontjából. Magyarok és németek a hidegháborúban c. konferencia, PTE BTK Történettudományi Intézet, PTE BTK TTI Német Történelem és Kultúra Délkelet-Közép-Európában Alapítványi Tanszék, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Balatonfüredi Városi Múzeum, Balatonfüred, 2010.12.10-11.
- A Berliini Collegium Hungaricum "Deutsche Einheit am Balaton" c. kiállításáról. Magyarságkép a kultúrdiplomáciában c. konferencia, MTA - PTE Magyarország, Európa és az Iberoamerikai Kutatócsoport, Pécs, 2010.11.25.

- Magyarország a Stasi szemével. Az 1980-as évek végi átalakulások az NDK állambiztonság jelentéseiben. Magyarságkép a kultúrában c. konferencia, MTA - PTE Magyarország, Európa és az Iberoamerikai Kutatócsoport, Pécs, 2009.11.27.
- Német-német kapcsolatok a Balatonnál. Rendszerek-Váltások c. konferencia. Magyar Történelmi Társulat elnöksége és Dél-dunántúli Csoportja, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, PTE BTK TTI és IDI, Történészceh Egyesület, Pécs, 2009.11.13.
- Megfigyelt szabadság. Kelet-Nyugat Átjáró, 2009. A Balaton mint Kelet-Nyugati átjáró 1989 előtt, A Lettre International, Európai Kulturális Alapítvány, Pécsi Kulturális Központ, Pécs, 2009.11.07.
- Német-német kapcsolatok Magyarországon az 1960-as évektől a határnyitásig. Az 1989. augusztusi események a történészek szemével c. konferencia, Sopron Megyei Jogú Város, Sopron, 2009.08.17.
- A magyar és az NDK állambiztonsági szervek együttműködésének jogi háttere. Országos Interdiszciplináris Szakkollégiumi Konferencia, PTE, Pécs, 2009.04.25-27.

IV.5. Magyarországon idegen nyelven tartott konferencia-előadások

- Informing as Life-Style. Unofficial Collaborators (IM's) of the Hungarian and the East German State Security Working in the Tourism Sector. Memory of Everyday Collaboration with the Communist Regimes in Eastern Europe c. nemzetközi konferencia, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, European Network Remembrance and Solidarity, Budapest, 2013. 10. 23-25.
- Überwachung ungarndeutscher „Verwandtenbesucher“ in den 1960er Jahren. Deutsche unter Beobachtung im Kalten Krieg. Beobachtung und staatsicherheitliche Kontrolle der deutschen Minderheiten und der Vertriebenenorganisationen im östlichen Europa und in den beiden deutschen Staaten durch die Staatssicherheitsdienste der sozialistischen Länder. 1945-1990 c. nemzetközi konferencia, PTE BTK TTI Német Történelem és Kultúra Délkelet-Közép-Európában Alapítványi Tanszék, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, ÁBTL, Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, IDGL, Pécs, 2012. 11. 15-17.
- The East-German State Security Service - the Stasi - in Hungary, 1961-1989. Second Annual Cold War History Research Center International Student Conference nemzetközi konferencia, Corvinus University of Budapest, Cold War History Research Center, Budapest, 2011. 07.11.

IV.6. Külföldön tartott konferencia-előadások

- Südosteuropaforschung im Blick der ungarischen Staatssicherheit. Die Objektakten des Historischen Archivs der Ungarischen Staatssicherheitsdienste (ÁBTL) über die Südosteuropa Gesellschaft (SOG) und über das Südosteuropa Institut (SOI). Viertes Mitteleuropäisches Archivars- und Archivarinnentreffen aus Einrichtungen mit

Quellensammlungen zur deutschen Geschichte im östlichen Europa c. nemzetközi konferencia, Bad Kissingen, Németország, 2013. 10. 28-30.

- Die Ungarndeutschen im Ungarischen Archiv der Staatssicherheitsdienste (ÁBTL), bzw. die staatssicherheitliche Kontrolle und Beobachtung der Ungarndeutschen in der UVR. Drittes Mitteleuropäisches Archivars- und Archivarinnentreffen aus Einrichtungen mit Quellensammlungen zur deutschen Geschichte im östlichen Europa c. nemzetközi konferencia, Bad Kissingen, Németország, 2012. 10. 29-31.

IV.7. Szakértői tevékenység

- 2WARdS Europe - Expulsion of the German from South-Eastern Europe 1944-1949 and resettlement of other ethnic groups in the region. Grundtvig Projekt, Pécsi Kulturális Központ, Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft., Pécs, 2013.
- Der erste Riss im Eisernen Vorhang. A berlini Museum Pankow, Kultur- und Bildungszentrum Sebastian Haffner és a Stiftung Pro Lingua et Cultura Germanica kiállítási projektje, Museum Pankow, Berlin, 2011.
- Deutsche Einheit am Balaton. Eine europäische Geschichte. Forgách Péter filmje, 2010-2011.
- Német egység a Balatonnál. Egy európai történet. A Collegium Hungaricum Berlin (CHB) intermediális kutatási és kiállítási projektje, Vaszary Villa, Balatonfüred, 2010.
- Deutsche Einheit am Balaton. Eine europäische Geschichte. A Collegium Hungaricum Berlin (CHB) intermediális kutatási és kiállítási projektje, Collegium Hungaricum, Berlin, 2008-2009.
- 'Wir sind das Volk!' Két ország – egy nemzet, könyv- és tankönyvkiállítás, PTE Egyetemi Könyvtár Társadalomtudományi Szakkönyvtár, Pécs, 2009.